

BATI TÜRKİSTAN CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ'NİN GEREKLİLİĞİ

Salih AYNURAL*
A. Kayyum KESİCİ*

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile birlikte, Orta Asya olarak adlandırılan Batı Türkistan bölgesi zengin doğal kaynakları ve doğu ile batı arasındaki stratejik konumuyla küresel ve bölgesel güçlerin yoğun bir rekabetine sahne olmaktadır. Bu çalışmada Batı Türkistan cumhuriyetlerinin, büyük güçlerin bölgeyi kontrol altına almak için giriştiği bu rekabet ortamında bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini korumak için başlattıkları birlik oluşturma çabaları ve bunun gerekçeleri incelenmektedir.

ABSTRACT

The large territory of West Turkestan known as Central Asia, with its abundant natural resources and its geostrategical location connecting east and west, has become, since the disintegration of the Soviet Union, a battle ground for the global and regional powers that they try to control the region. This study describes the endeavor on the part of the regional republics to unify against these foreign powers in order to preserve their independence and territorial integrity, and also explains the ground for such unification attempts.

* Prof.Dr., Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Türk Dünyası Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Merkezi Başkanı.

* Yrd. Doç. Dr., Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, İşletme Fakültesi, Strateji Bilimi Bölümü.

Giriş

Bugün dünya siyasi literatüründe genelde Orta Asya olarak geçen Türkistan üç ana bölgeye ayrılmaktadır. Birinci bölge, Çin işgali altında bulunan ve Çinlilerce Sinkiang olarak adlandırılan yaklaşık 1.8 milyon km²'lik alanda çoğunluğu Uygur Türkü olmak üzere 20 milyon civarında Türk'ün yaşadığı Doğu Türkistan'dır. İkinci bölge, bugünkü Afganistan'ın Kuzey bölgesidir. Beş milyondan fazla Özbek ve Türkmen Türklerinin yaşadığı petrol ve maden yatakları bakımından oldukça zengin olan bu bölge Güney Türkistan'dır. Ayrıca İran'ın Türkmenistan'a sınır olan kısımları da bu bölgeye dahildir. Üçüncü bölge, 1991 yılından itibaren bağımsızlığına kavuşan Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinden oluşan 4 milyon km²'nin üzerindeki topraklarda 55 milyon insanın yaşadığı Batı Türkistan'dır. Esas üzerinde duracağımız konu bu cumhuriyetlerin birliği hususunda olacaktır.

Rusların 1552 yılında Kazan'ı ele geçirmelerinden sonra başlayan Türk illerini işgalleri 18.yy.da Türkistan topraklarıyla devam etmiş, 19. yüzyılın sonunda bütün Batı Türkistan sahası Rusların eline geçmiştir. Başka bir deyişle, Türkistan'ın Rusya tarafından istilası, geri kalmış Asya ve Afrika memleketlerinin dış pazarlar ve hammadde kaynakları arayan Avrupa devletlerinin arasında sömürge olarak paylaşıldığı, yani "emperyalizm devrine" rastlamaktadır. Hammadde ve Pazar arayan Rusya, daha Çar I. Petro zamanından beri, Türkistan'da pamuk, maden ve deri sanayi için hammadde peşindeydi (Galay, 1969, 4). Ruslar Batı Türkistan'ı ele geçirdikten sonra ülkenin kuzey kısmını "Step Umumi Valiliği", güney kısmını da "Türkistan Umumi Valiliği" adı altında olmak üzere iki idari bölgeye taksim etmişlerdir. Böylece bugünkü Kazakistan'ın büyük bir kısmı "Step Umumi Valiliğine" dahil edilirken, "Türkistan Umumi valiliği" de şimdiki Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın güney bölgelerinden teşekkül ettirilmişti (Oktay, 1952, 14). Bunu özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren hız kazanan Rus asimilasyon politikalarının yürürlüğe konması izlemiştir. Bu asimilasyon politikalarının mimarı İlminski'dir (1822-1891). Özellikle bir Ortodoks misyoneri ve oryantalist olan İlminski, Türkistan'daki Rus kültür siyasetinde çok etkili olmuştur. İlminski yabancı milletlerin kendi dillerinde Hıristiyanlığı öğrenmeleri halinde, Rus milletine gönül bağı ile bağlı olacaklarını ileri sürmüştür. Bunun

için de çeşitli işaretlerle harekelenmiş Rus alfabesinin Türk ve diğer Müslüman topluluklarının dillerine uygulanmasını teklif etmiş, müşterek bir Türk dili yerine her bir boy şivesini ana dil olarak kabul ettirilmesini istemiştir (Hayit, 1975, 167). Bunun yanı sıra, bölgede kadim zamandan beri kullanılan kimi Türkçe coğrafi adların tahrif edilerek, yerlerine Rusça adlar kullanma çalışmaları başlatılmıştır. Bu çerçevede Türk kelimesinin Farsça “istan” ekiyle birleşmesinden hasıl olan ve “Türklerin ülkesi” anlamını ifade eden Türkistan kavramı da unutturulmaya çalışılmıştır. Her şeye rağmen Türkistan adı Sovyet Rusya'nın ilk dönemlerine kadar yaşamış, hatta Sovyet hükümeti “Türkistan Otonom Sovyet Cumhuriyetini” kurmak zorunda kalmıştı. Ancak Orta Asya'daki yerli Türkleri birleştirecek bir şiar olabileceğini düşünerek “Türk” ve “Türkistan” kelimelerine karşı Ruslar özellikle Bolşevik devrinde fevkalade bir hassasiyet göstermişlerdi. 16 Eylül 1924'de “Türksik” (yani Türkistan'daki Bolşevik Merkez İdaresi) nin kararıyla “Türkistan” ve “Türk respublika” adları kaldırılarak yerine çok müphem olan ve o günkü ilim dünyasında daha ziyade Doğu Türkistan, Moğolistan ve Tibet bölgelerine itlak olunan “Orta Asya” kelimesi geçirilmişti (Togan, 1960, 7-8). Bunu müteakip Türkistan kelimesi giderek devlet, jeopolitik, tarih ve hatta ilmi terim olmaktan çıkarılarak kullanılmaz olmuştu (Kırımal, 1965, 3). Nitekim batı ülkeleri de Orta Asya kavramını politikalarına uygun görmüşler, Türkistan yerine bu kavramı kullanmaya başlamışlardır. Batıdan gelen sözcüklere ve kavramlara açık olan Türkiye de “Orta Asya” kavramını kabullenmiş ve ilmi literatüre bu şekilde geçmiştir. Kısacası Orta Asya kavramını bilinçsizce kullanmak yaklaşık bir asır önce Rusların başlattığı Türkleri asimile etme politikalarının günümüze yansımından öte bir anlam taşımamaktadır.

Netice itibariyle Türkistan, yaklaşık iki bin yıldır kullanılan bir kavramdır (Hayit, 1988, 3-11). Bu bölgenin bir Türk yurdu olduğunun ifadesidir. Dolayısıyla bugün bağımsızlığına kavuşan beş cumhuriyetin en az iki bin yıllık ortak geçmişi vardır.

I. Birliğin Tarihi Gerekçeleri

Türkistan Birliği'nin tarihi gerekçeleri Prof. Dr. Zeki Velidi Togan tarafından, “Türk-Türkistan” başlığı adı altında kaleme alınan risalede detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Togan'a göre, Türkistan'ın yerli Türklerinde sağlam bir vatan ve devlet fikri yerleşmiş olup, Türkistan'ı tarihte gelip geçen derebeylik esaslarına dayanarak Kazak, Hokant, Buhara, Hiyve, Türkmen gibi hanlıklara veyahut şimdiki adlandırmayla cumhuriyetlere taksim etmenin ve bu durumu sürdürmenin ancak yabancı bir devlet eliyle sağlanabileceği konusunda genel bir görüş birliği mevcuttu. Bu bakımdan Bolşevik ihtilali sonrası dönemde Ruslar tarafından baskı yapılmadığı takdirde Türkistan'ın sınırı ve sınır taksimatı nasıl olmak icap ettiğine dair o dönemdeki Türkistan yerlilerinin fikrini öğrenmek önemlidir. Daha 1918'de bu meseleye ait önemli bir proje vardı (Togan, 1960, 32). Buna göre “Step vilayetleri” de Türkistan'a dahil olacak ve bütün Batı Türkistan bir “müttehide” (Federasyon) olup üç “Okrug” bölgeye taksim edilerek yönetilecekti. Biri “Taşkent Okrug'u” ki merkezi Taşkent olup Sırderya, Fergana, Semerkant, Buhara, Zakaspi (Hazar ötesi), Hiyve vilayetlerinden ve Amuderya şubesinden müteşekkil olacaktı; diğeri “Doğu Kazak Okrug'u” ki merkezi Semey şehri veya Almatı olup Semey vilayeti, güney Altay'dan Kazaklarla meskun olan “Buktarma” bölgesi, bütün Yedisu vilayeti, Akmola, Kökçetav kısmen Ombı (Omsk) bölgelerini havi olacak; üçüncüsü ise “Batı Kazak Okrug'u” ki merkezi Orunbor (Orenburg) şehri, yahut “Kazalı” olup buna da Oral vilayeti, Bökey Ordası, Torgay vilayeti, Mangıstav (Mañışlak) bölgesi, Akmola vilayetinden de Atbasar, Kızılcar bölgeleri dahil olacaktı. Ayrıca o zamanki Başkurdistan hükümeti de, Başkurdistan'ın küçük bir kısmını “Başkurt Vilayeti” adı altında Türkistan'ın bu “Batı Kazak Okrug'u”ne dahil etmek istiyordu. Bu konuda Samara şehrinde, 1918 Eylül'ünde bir protokol da imzalanmıştı (Togan, 1960, 32-33).

Belirtilen üç Okrug'tan oluşan bu büyük ülkenin genel adı “Türkistan” ve merkezi de “Taşkent” olacaktı. Gene Togan'ın ifadesine göre, o zamanlar Ufa'da bulunan Yusuf Akçura'ya bu ülkenin yani Türkistan'ın dışişleriyle meşgul olması önerilmişti (Togan, 1960, 33).

Öte yandan Çarlık Rusya'sının Türkistan'ı "Step Genel Valiliği" ve Türkistan Genel valiliği" olarak iki idari bölgeye taksim etmesinin etkileri Çarlık yıkıldıktan sonra da devam etmiştir. 1917-18 yıllarında Türkistan'daki milli hareketlerin muhtariyet aşamasında, bu idari taksimatın etkisi altında kalınarak kuzeyde "Alaş Orda" ve güneyde "Türkistan" muhtar hükümetleri ilan edilmiştir. Fakat o devirdeki milli önderler, bu hükümetlerin kuruluş anından başlayarak milli mevcudiyeti korumanın, ancak bütün Türkistan'ın birleşmesi ile mümkün olacağı kanaatine varmışlardı. Bu düşünceye uyularak Alaş Orda hükümeti kurulurken, Türkistan'ın diğer kısımlarıyla birlikte olduklarını ifade etmek maksadı ile, Türkistan Muhtariyeti hükümetinde üye olan Mustafa Çokay ve Muhammedcan Tınışbay'ı aynı zamanda Alaş Orda hükümetine de üye olarak seçmişlerdi (Koygeldiyev, 1995, 337-349; Oraltay, 1973, 31-40).

Bundan sonra, eski Türkistan genel Valiliğindeki Kazaklar, 1918 yılında Türkistan şehrinde yaptıkları kurultay adına Alaş Orda hükümetine destek veren Arka (Büyük Bozkır) Kazaklarına müracaat ederek, "Birleşmiş Ulu Türkistan" şiarı etrafında toplanmaya çağırmışlardı (Oraltay, 1973).

Türkmenler de, 1919 yılında bazı yabancı devlet temsilcilerinin Türkistan'ın başka kısımlarından ayrı bir hanlık kurma teklifini, kesin bir şekilde reddetmekle, Türkistan birliğine sadakatlerini açık olarak ifade etmişlerdi (Oktay, 1952, 15).

Bunun yanı sıra, Türkistanlı milliyetçi komünistler de Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkezi Organlarının 1924-25'de Türkistan'ı Sovyet cumhuriyetlerine ayırma kararına aktif bir şekilde karşı çıkmışlardı. Turar Riskul (ov) önderliğinde faaliyet gösteren milliyetçi komünistler Türkistan'daki Türk ve Müslüman toplulukların asimilasyona elverişli küçük milliyetler halinde dağılmasından endişeleniyor ve bunu da kabul edilemez olarak görüyorlardı (Kesici, 2004, 211-221). Dolayısıyla Riskul (ov) ve arkadaşları daha 1920 yılının başlarında Türkistan'daki Türk ve Müslüman topluluklarını birleştirecek bir tek Türk Cumhuriyeti kurulmasını önermişler; ancak bu önerileri, Türk topluluklarının Sovyetler Birliği'nden ayrılmasına yol açacağı gerekçesiyle bizzat Lenin tarafından reddedilmişti (Süleymenov, 1992, 58-59; Lipovsky, 1996, 216-217).

19. yüzyılın sonlarından itibaren Rusların Türkistan mefhumunu ortadan kaldırma ve Orta Asya kavramını yerleştirme çabalarına rağmen bir kısım yerli aydınlar ve halk Türkistan adını yaşatmışlardır. Togan'a göre, Türkistan ahalisi Sovyetler devrinde Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen ve Tacik illerinde demokratik idarelerin teşekkül edeceği ve "Türkistan" mefhumunun kendi tarihi ve etnografik sınırları içinde ihya edileceği günü beklemekte idiler (Togan, 1960, 35).

II. Birliğin Jeostratejik Gerekçeleri

Türkistan ya da Orta Asya coğrafyası sıradan bir bölge değildir. Sir Halford Mackinder'in kalpgah (heartland) teorisinde ileri sürdüğü gibi, bölgenin dünya siyasetini kontrol edebilmek için hayati bir jeostratejik önemi vardır (Bal, 2004, 608). Zira Türkistan bölgesi, Doğu ve Batı arasında bir köprü vazifesini görmektedir. Bu bağlantı genelde coğrafik olmakla birlikte, "siyasal ve kültürel" nitelikleri de içermektedir. Bu da Türkistan'ın coğrafik bölgeler kadar kültürel etkileşim alanlarını da içeren jeostratejik konumundan kaynaklanmaktadır (Clarke, 2003, 215-216; Legvold, 2003, 17)

Geçmişte Sovyet Birliği komünist yönetimi de Türkistan'ın bu stratejik konumundan en iyi şekilde yararlanmaya çaba sarf etmiştir. Sovyet yönetimi kurulduğu zamandan itibaren, Türkistan'a ayrı bir önem vermiştir. Zira bu Türk ülkesi, Sovyetler Birliği'nin Asya'daki ideolojik ve yayılmacı faaliyetleri için bir köprü vazifesini görecektir imkanlar ortaya koymakta idi. Bizzat Lenin'in talimatıyla, Türkistan Sovyetler Birliği dış politikasında temel unsurlardan biri olarak kullanılmaya başlanmıştı. Çünkü Türkistan vasıtasıyla Asya'yı etkilemek mümkün idi (Hayit, 1970, 37; Tekiner, 1969, 16-33).

SSCB'nin çöküşü ile birlikte Türkistan Cumhuriyetleri bağımsızlıklarına kavuştu. Ancak, Rusya'nın bölgeden vazgeçtiği söylenemez. Moskova yönetimi 1993'ten beri Türkistan bölgesini yeniden ele geçirmeye çabalamakta ve bu yönde önemli adımlar atmış bulunmaktadır. Rusya'nın bu ülkelere ekonomik, kültürel ve psikolojik nedenlerden dolayı yakın bağlarının olması, ona bazı avantajlar sağlamaktadır (Bal, 2004, 609). Buna mukabil bölge ülkeleri de bağımsız devletler olarak Rus etkisini azaltma gayreti içindedirler. Rusya'nın Türkistan coğrafyasındaki ulusal çıkarlarını, bir kısım Rus uzmanlar ana

hatlarıyla beş noktada özetlemektedirler: (1) Bölge ülkeleriyle sıkı işbirliğine dayalı bir istikrar; (2) Çin, Hindistan ve İran ile işbirliği ilişkilerinin devamı için Türkistan bölgesi üzerinden sınırsız transit geçiş hakları; (3) gelecekte Rusya'nın ekonomik alanda modernleşmesine yardımcı olabilmesi bakımından Türkistan bölgesi ile ortak ekonomik sahanın devam ettirilmesi; (4) bölgenin jeostratejik potansiyelinin askeri ihtiyaçlar için kullanımı, küresel ve bölgesel bir güç olarak Rusya'nın statüsünün korunması; (5) Rusya'nın bölgedeki önderlik rolünün uluslar arası düzeyde tanınması (Allison, 2004, 283-284).

Genel olarak Türkistan Cumhuriyetleri, coğrafik konumlarından dolayı Rusya ile bazı girift konularda uzlaşma zemini ararken, Çin'le bağlantılar kurma yoluna da gitmişlerdir. Başlangıçta güven oluşturma tedbiri olarak görülen ve 1996'da beş sınırdaş ülke (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) tarafından kurulan Şanghay İşbirliği Örgütünü de (ŞİÖ) bu düşünce çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Bu ülkeler hiçbir zaman tam bir çözüme kavuşturulamamış olan Çin-Sovyet sınır ihtilaflarını miras olarak devralmışlardı (Olcott, 2003a, 193). Çin eski dönemlerde Sovyetler Birliği'nden Batı Türkistan coğrafyasındaki Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a ait topraklardan yaklaşık 2 milyon 200 bin km² 'nin kendisine verilmesini istiyordu (Salisbury, 1970, 114). Çin bu toprak taleplerinde, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra da ısrarcı olmuştur. Bağımsız Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Cumhuriyetleri Sovyetler döneminden kalma sınır ihtilaflarını çözüme kavuşturmak için Çin'le yeni sınır antlaşmaları yapmışlar ve Tanrı Dağının zirvesine yakın bölgelerinden bir kısım topraklarını Çin'e bırakmışlardır. Bu da adı geçen cumhuriyetlerde protestolara neden olmuş, hatta Kırgızistan'da muhalefet Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in görevden alınmasını bile istemiştir (Olcott, 2003a, 193). Türkistan Cumhuriyetlerinin bu toprak tavizleri, genel olarak Çin'in bölgedeki potansiyel hegemonik güç olarak tanınması şeklinde algılanmıştır. Ancak şurası da bir gerçek ki, bu tür palyatif tedbirlerle Türkistan Cumhuriyetlerinin Çin'le olan sınır anlaşmazlıklarının sona erdiğini düşünmek oldukça zordur. Çünkü Çin'in bu toprak taleplerinin geçmişi çok eskiye dayanır. Çin Cumhuriyetinin ilk devlet başkanı olan Sun Yat-sen 8 Şubat 1923 tarihli beyanatında, Çin İmparatorluğu'nun geçmişte kaybettiği toprakları sayıp dökerken, Türkistan Cumhuriyetlerine ait bir kısım bölgeleri de zikretmiştir. Komünist Çin de 1964'te yayınlanan "Çağdaş Çin'in Kısa

Tarihi" adlı kitapta, Sun Yat-sen'in iddialarına atıfta bulunarak, Türkistan coğrafyası topraklarının önemli bir kısmının kendisine iade edilmesini talep etmiştir. Yakın yıllara kadar, ders kitaplarındaki haritalarda şimdiki Batı Türkistan Cumhuriyetlerine ait toprakların önemli bir kısmı, Çin İmparatorluğu'nun sınırları içinde gösterilmekte idi. Bundan da anlaşılacağı üzere, Çin'de yeni kuşaklar hala yayılmacı imparatorluk ruhunda eğitilmektedir (Halık Kongresi, 1993; Fedenko, 1969, 9).

Bağımsızlığın ilk on yılında Çin'in Batı Türkistan Cumhuriyetlerine yönelik politikasının temelini, bölgede hayati olarak kabul ettiği güvenlik çıkarlarını koruma hamlesi oluşturdu. Bölgede açılan ABD üsleri bile, Çin'in bölgesel etkisini aşamalı ve sürekli olarak arttırma planlarını değiştirme konusunda pek etkili olmadı. Hatta terörizme karşı başlatılan savaşın, Çin'in bazı önemli dış politika kazanımları elde etmesine yardımcı olduğu da söylenebilir. Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur ve diğer Türk topluluklarının taleplerinden kaynaklanan siyasal tehlikeyi bertaraf etmekte kararlı olan Çin hükümeti, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'yi siyasal haklar talep eden Uygur gruplarını yabancı terörist örgütler listesine koymasına için ikna etmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra, Çin hükümeti diğer ŞİÖ ülkeleriyle birlikte, terörist grupların neden olduğu güvenlik tehditlerine karşı ortak mücadele çabalarını da sürdürmüştür. Bu amaçla Kırgız-Çin ve Kazak-Çin ortak askeri tatbikatları yapılmaktadır (Olcott, 2003a, 194-195).

Kısacası gerek Rusya gerekse Çin, arka bahçeleri olarak gördükleri Türkistan bölgesi üzerindeki hak iddialarından vazgeçmiş değillerdir. Bölge jeopolitiğinin belirlenmesinde Rusya ve Çin hala en önemli rolleri oynamaktadırlar. Bu bakımdan, Türkistan Cumhuriyetlerinin Çin ve Rusya gibi büyük güçlere karşı, bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini korumaları için, aşağıda ayrıca ele alacağımız gibi, daha etkin bir işbirliği yapmaları zorunlu olmaktadır.

1. III. BİRLİĞİN SİYASAL VE ÇEVRESEL GEREKÇELERİ

Bugün beş Türkistan Cumhuriyetinin nüfus açısından en büyüğü 26 milyon nüfuslu Özbekistan'dır. Türkistan Cumhuriyetleri buldukları coğrafi alan da Çin ve Rusya gibi iki büyük devlet arasında yer almaktadır. Dolayısıyla ne 26 milyonluk Özbekistan'ın ne de 7 milyonluk bir Tacikistan'ın Rusya ve Çin'e karşı gerektiğinde ülke bütünlüğünü koruyacak gücü oluşturmaları imkanı vardır. Nitekim Rusya'nın 18. ve 19. yüzyıllarda Türkistan hanlıklarını işgali buna en güzel örnektir. Türkistan hanlıklarının birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmemeleri ve ferdi davranışları pahalıya mal olmuş, Türkistan toprakları birkaç asır içinde Rus işgaline uğramış ve zengin kaynakları bu ülke tarafından sömürülmüştür. Bu bakımdan tarihi tecrübelerden de ders çıkartarak, Rus ve Çin yayılcılığını önlemek için gerçek bir birlik oluşturularak ortak güvenlik sağlanmalıdır. Zira, Türkistan Cumhuriyetlerinin ekonomik sıkıntılar içerisinde ayrı ayrı güvenliklerini temin etmeleri daha fazla savunma gideri demektir. Bu açıdan ortak savunma işbirliği içerisine girmeleri hem savunma giderlerini azaltacak hem de savunma mekanizmasını içte ve dışta güçlendirecektir.

Gerçek manada bağımsızlığa kavuşmanın temelinde Türkistan Cumhuriyetlerinin birliği yatmaktadır. Bu cumhuriyetlerde Rus etkisinin azaldığını söylemek henüz mümkün değildir. Özellikle Kazakistan'ın kuzeyinde yaşayan bugün Kazakistan nüfusunun %30'u civarında olan Ruslar, Kuzey Kazakistan'dan kolay kolay vazgeçeceğe benzememektedirler. Hatta Soljenitsin gibi liberal aydınlar dahi kuzey Kazakistan'ın Rus toprağı olduğunu iddia etmektedirler. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Çin gittikçe etkinliğini arttırmaktadır. Kazakistan'a yaptığı baskıyla Kazakistan'da yaşayan Doğu Türkistanlılara göz açtırılmamaktadır. Çin'le iyi ilişkiler kurma adına yapılan bu göz açtırmamalar ileriki günlerde Çin'in yayılması ve Türkistan Cumhuriyetlerindeki etkisinin artmasına neden olacaktır. Nitekim Kazakistan'da ve Kırgızistan'da Çinli sayısı gittikçe artmaktadır. Bugün Singapur, Malezya, Bangladeş, Endonezya gibi ülkelerin ekonomilerinin büyük oranda Çinli işadamlarının elinde olması, Çin'in farklı bir şekilde yayılcı yönünü göstermektedir.

Türkistan Birliğinin oluşumu bu cumhuriyetleri siyasal manada daha da güçlendirecek, Rusların toprak taleplerinin, Çinlilerin baskı ve ekonomik yayılmalarının önemli ölçüde önüne geçilecektir. Bu bakımdan Türkistan Birliğini oluşturma çabalarına ilk aşamada tepki gösterecek ve bu birliğin etkinliğini azaltacak politikalar bu iki ülkeden gelecektir. Nitekim bağımsızlık aşamasında 1989 yılında Fergana Vadisinde meydana gelen Özbeklerle Ahıska Türkleri, bir yıl sonra Özbeklerle Kırgızlar arasındaki çatışmaların temelinde KGB vardır. 1991 yılında Fergana vadisine yaptığımız ziyarette çatışmanın içerisinde yer alan insanlar bir provokasyona kurban gittiklerini açıkça söylemişlerdir.

Türkistan Birliğinin oluşmaması halinde gelecekte bu cumhuriyetler arasında toprak ve etnik sorunlar çıkma ihtimali olabilir. Sovyet döneminde bu cumhuriyetler oluşturulurken sınırlar suni bir şekilde çizilmiş, bilinçli şekilde toprak sorunları yaratılmıştır. Mesela Tacikistan-Özbekistan sınır bölgesi; Türkmenistan ve Özbekistan'ın paylaştığı Amuderya Nehri boyunca uzanan bölge; Kazakistan ve Özbekistan'ın sınırdaş olduğu Aral Denizinin yanındaki bölgeler sorunlu bölgelerdir (Olcott, Aslund ve Garnett, 1999, 159). Gerçi 2002 yılında Özbekistan ve Kazakistan Başkanlarının Kazakistan'ın başkenti Astana'da imzaladıkları anlaşmayla ihtilaf konusu olan sınır bölgesindeki arazilerin bir kısmının Kazakistan'a bir kısmının Özbekistan'a bırakılmasıyla bu mesele önemli ölçüde halledilmiş olsa da (<http://www.herald.kz/dn/13.htm>) diğer bölgelerde önlem alınmadığı takdirde çatışma riski vardır. Fergana olaylarını hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Türkistan Cumhuriyetlerinin su sorunları vardır. Bu cumhuriyetlerin su ihtiyacını büyük ölçüde Amuderya ve Sirderya Nehirleri karşılamaktadır. Bu nehirler de öncelikli olarak Kırgızistan ve Tacikistan'dan geçerek diğer cumhuriyetlere ulaşmaktadır. Dolayısıyla suyun kullanımı açısından zaman zaman sorunlar çıkmaktadır. Bu sorunların giderilmesinde Türkistan Birliğinin önemli katkısı olacaktır (Talipov, 2001, 189).

Aynı şekilde Türkistan Cumhuriyetlerinin el birliğiyle çözmesi gereken önemli sorunlardan bir tanesi de Aral Gölü'nün kuruması meselesidir. Gerçi Kırgızistan'ın ve Tacikistan'ın Aral Gölüne bağlantıları yoktur. Ancak Aral Gölünün kuruması, diğer üç cumhuriyeti etkileyeceği gibi Kırgızistan ve Tacikistan'da da iklimde

olumsuz değişikliklere yol açacak, tarım mevsimini kısaltacaktır. Bugün Aral Gölünün kuruyan yüzeylerinde mevcut kimyasal maddeler rüzgarla beraber çevreye yayılmakta hem çeşitli hastalıklara hem de büyük ekonomik kayıplara neden olmaktadır (Ahmer, 1995, 108).

IV. Birliğin Sosyo Ekonomik Gerekçeleri

Türkistan bölgesi eskiden beri bazı yeraltı ve yerüstü zenginliklere sahiptir. Türkistan cumhuriyetlerinin Sovyetler Birliği döneminde ekonomik öneme sahip olmasında bu zengin kaynakların rolü büyüktür. Gayrisafi üretim hacmi bakımından Türkistan bölgesi, Sovyetler Birliği'nde Rusya Federasyonu ve Ukrayna'dan sonra üçüncü sırada idi. Kurşun üretiminde birinci; bakır ve çinko üretiminde ikinci ve kömür üretiminde üçüncü geliyordu. Genel olarak bölgede Sovyetler Birliği döneminde önem kazanan madenler şunlardı: Bakır, kurşun, çinko, boksit, kömür, petrol, demir, manganez, molibden, volfram, kromit, altın, gümüş, fosfor terkipleri, potasyum, tuz, asbest, madeni inşaat malzemeleri vs. (Vvedenskiy, 1969, 53).

İkinci Dünya Savaşı (1941-1945) sırasında Türkistan bölgesinin bu hammadde kaynakları Sovyetler Birliği için çok önemli hale gelmişti. Özellikle Türkmenistan'daki petrol üretimi Sovyet ekonomisi açısından oldukça büyük bir öneme sahip olmuştu. Harp sonrası dönemde, Türkistan'daki jeolojik araştırmaların kapsamı genişletilmiş ve sondaj çalışmaları arttırılmış, dolayısıyla petrol-doğalgaz üretiminde gelişmeler kaydedilmiştir. Türkmenistan ve Özbekistan'daki petrol üretimi arttırılmış, Kazakistan'da da yeni petrol ve doğalgaz yatakları keşfedilmiştir. Sonuçta Türkistan bölgesindeki petrol üretimi 1963 yılında Sovyetler Birliği'nde üçüncü sıraya yükselmişti (Vvedenskiy, 1965, 48-49).

Bağımsızlıktan sonra, bu defa uluslar arası konsorsiyumlar ve çok uluslu şirketlerin katılımıyla Türkistan bölgesinde bir kısım yeni ve önemli petrol, doğalgaz ve maden yatakları daha keşfedilmiştir. Kısacası bugün bölge ülkelerinden Kazakistan zengin petrol ve kömür yataklarına, Türkmenistan doğalgaz, Özbekistan doğalgaz ve altın yataklarına, Tacikistan alüminyum yataklarına ve Kırgızistan enerji kaynaklarına sahiptirler (Dorian, Abbasovich, Tonkpy vd., 1999, 281-297). Bu cumhuriyetler arasında bir birliğin oluşumu bu zengin

kaynakların daha etkin bir şekilde kullanımını sağlayacaktır. Aksi takdirde Orta Doğu'da zengin petrol yataklarına sahip Arap ülkelerinin konumuna düşmek kaçınılmaz hale gelecektir.

Görüldüğü üzere Türkistan Cumhuriyetleri ekonomisi daha çok hammadde kaynaklarına dayanmaktadır. Sanayileşme henüz gerçekleşmemiştir. Bu ülkeler birbirleriyle yapacakları işbirlikleriyle iç talebi arttırarak sanayileşmeyi hızlandırabilirler. Elleriindeki hammadde kaynakları göz önünde bulundurularak mukayeseli üstünlükler teorisi çerçevesinde sanayileşebilirler. Mesela Özbekistan ve Türkmenistan pamuk üreticisi olmaları hasebiyle tekstil alanında, Kırgızistan hayvansal ürün, Tacikistan alüminyum sanayiinde ve Kazakistan petrokimya alanında uzmanlaşabilirler. Oluşturacakları birlikle de daha etkin hale gelebilirler.

Dış ticaret konusunda Türkistan Cumhuriyetleri, eskiden tamamen diğer Sovyet cumhuriyetlerine özellikle Rusya'ya bağımlıydılar. Bağımsızlık sonrası dış dünyayla ticaret yapmaya başlamışlarsa da bu yeterli düzeyde değildir. Türkistan Cumhuriyetlerinin birbirleriyle ve Rusya ile olan ticaretinde hala eski Sovyet stili hakimdir. Bu da dış ticaret hususunda Türkistan Cumhuriyetlerini yine Rusya'ya bağımlı hale getirmektedir. Dolayısıyla Türkistan Cumhuriyetlerinin ulusal ve bölgesel düzeylerde ahenkli bir ticaret politikası izlediği söylenemez (Aslund, 2003, 84). Türkistan Cumhuriyetleri dış ticaret faaliyetlerini koordine etmez ve kendi aralarında işbirliği yapmazlarsa Rusya'ya olan bu bağımlılık sürüp gidecektir.

Bugün Türkistan Cumhuriyetlerinde nüfus yoğunluğu oldukça düşüktür. Nitekim km² başına düşen nüfus Kazakistan'da 5.5, Kırgızistan'da 24.7, Tacikistan'da 43.3, Özbekistan'da 54.5 ve Türkmenistan'da 9.4'tür. Bu bölgenin ortalaması ise 13.8'dir (Green, 2001, 1153). Dolayısıyla birliğin oluşturulması sanayileşmeyle beraber yetersiz kalacak olan işgücünün daha efektif olarak kullanımını sağlayacaktır. Global olarak değerlendirdiğimizde 4 milyon km²'nin üzerindeki bir bölgede 55 milyonluk bir nüfus oldukça azdır.

Türkistan Cumhuriyetlerinin birlik oluşturması bu cumhuriyetlerin diğer ülkeler açısından pazarlık ve rekabet gücünü

arttıracak, dünya ekonomisine açılımını kolaylaştıracaktır (Andican, 1996, 321).

Türkistan Cumhuriyetlerinde yaygın yoksulluğu giderecek sürdürülebilir bir büyüme düzeyini sağlamak, bölgesel işbirliği olmadan mümkün değildir (Green, 2001, 1155).

V. Bölgesel İşbirliği Çabaları

Aslında Türkistan Cumhuriyetlerinin başkanları birliğin gerçekleşmesinin önemini farkındalar. Bu amaçla bağımsızlığa kavuşmalarından itibaren ortak işbirliği yollarını aramışlar ve birtakım anlaşmalar imzalamışlardır. 12 Aralık 1991'de Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta toplanan (Tacikistan hariç) Türkistan Cumhuriyetlerinin liderleri Bağımsız Devletler Topluluğuna eşit üye olarak işlem görme şartıyla katılma kararı almışlardır. Bu arada Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev Avrupa Birliği'ni hedefleyen Orta Asya Birliği'ni teklif etmiştir (Anderson, 1997, 198). Nazarbayev daha Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteryken 23 Temmuz 1990'da Türkistan Cumhuriyetlerinin liderlerini Almatı'ya davet etmiştir. Bu toplantıya Özbekistan'dan Kerimov, Türkmenistan'dan Niyazov, Tacikistan'dan Makhamov ve Kırgızistan'dan Masaliyev katılmış, toplantıda kültürel, bilimsel ve çevresel konular ele alınmıştır (Zardykhan, 2002, 168). Türkistan Cumhuriyetleri liderlerinin Nisan 1992'de Bişkek'teki toplantılarında yeniden Orta Asya Birliği gündeme gelmiştir (Olcott, Aslund ve Garnett, 1999, 159). Dört Türkistan Cumhuriyeti'nin (Tacikistan'ın dışında) liderleri arasında yapılan görüşmelerde, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan (BDT) ayrılma ve Türkistan'ın yeniden kurulmasına yönelik politikaların belirlenmesi sorunları ele alınmış, toplantı sonrasında Kırgızistan başkanı Akayev'in "bize yeni bir felsefe gerek" ve "medenî bölgecilığe geçmemiz gündemde" şeklinde yaptığı açıklamalar, siyasi bir dille "Türkistan'ın ilanı" olarak algılanmıştır (Töle, 1992). Ocak 1993'te bu kez Taşkent'te yapılan bir toplantıda önemli kararlar alınmış, Orta Asya Ortak Pazarı kurulmuştur. Avrupa Birliği modelini benimseyen liderler, (1) ülkeler arası mal dolaşımının serbest bırakılması, (2) ithalata konulan vergilerin standartlaştırılması, (3) birlik bünyesinde gümrük ve vergi tarifelerinin kaldırılması ve (4) ortak para birimine geçilmesini kararlaştırmışlardır (Olcott, 1997, 55). Bu

arada Türkmenistan'ın tarafsızlık siyasetini sürdürmesi, Tacikistan'ın Rusya'nın tahrikiyle iç savaşa sürüklenmesi, Ocak 1994'te Kazakistan ve Özbekistan Başkanlarını ikili kararlar alma zorunluluğunda bırakmıştır. 30 Nisan 1994 Özbek-Kazak işbirliğine Kırgızistan'da katılmış, bu anlaşmalara göre gümrük kontrol noktalarının kaldırılması, ortak ekonomik alanın kurulması ve her üç ülkenin vatandaşlarının sınırları serbestçe geçmeleri kararı alınmıştır (Zardykhan, 2002, 169).

Türkistan Cumhuriyetleri liderlerinin önemli toplantılarından biri yine Taşkent'te Mart 1998'de yapılmıştır. Bu toplantıda Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan arasındaki ekonomik işbirliğine Tacikistan'ın katılması kabul edilmiştir. Bu işbirliğine Türkmenistan'ın da uygun bir zamanda katılmasının ise memnuniyetle karşılanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bölgesel ekonomik entegrasyon sürecini hızlandırmak için Türkistan Cumhuriyetlerinin ulusal yasa ve mevzuatlarının birbirlerine yakınlaştırılması konusunda çalışmalar yürütülmesi karara bağlanmıştır (Egemen Kazakistan, 1998).

Bütün bu anlaşmalara rağmen uygulamada çok büyük sıkıntılar meydana gelmekte, işgücünün, hizmetlerin ve malların serbest dolaşımında önemli engeller çıkmaktadır (Koyçumanov ve Bobuşev, 2002, 15). Bu durum Türkistanlı işadamlarının birbirleriyle yapacakları ticareti de büyük ölçüde sekteye uğratmaktadır.

Türkistan Cumhuriyetlerinde bölgesel ticaretin gelişmesini engelleyen diğer bir faktörde Sovyet döneminden kalma taşımacılık sistemidir. Sovyet sistemine göre bu cumhuriyetlerin kara, demir ve hava bağlantıları bitişiklerindeki komşularından daha çok Moskova'yla olacak şekilde planlanmıştı. İşin doğrusu Türkistan Cumhuriyetleri de henüz birbirleriyle rahat bağlantı kuracak kara ve demir yollarını hayata geçirememişlerdir (Spechler, 2002, 43).

VI. Yeni Büyük Oyun ve Orta Asya Devletler Birliği

Mevcut şartlarda, çıkarlar yüzünden ne bölgesel güçler ne de küresel güçler Türkistan coğrafyasını görmezlikten gelebilir. Bu sebeple dünyanın bu bölgesindeki gelişmeler herkes için önemli olup bölgesel ve küresel güçler başta olmak üzere bütün dünyanın ilgisini çekmektedir. Bu durum kimi yazarlar tarafından yeni büyük oyun olarak değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş döneminin lideri ABD'den ayrı

olarak Rusya, Çin, AB; Türkiye, İran, Japonya, Hindistan, Pakistan, Suudi Arabistan ve İsrail gibi diğer bölgesel ve küresel güçler oyunda yerlerini almışlardır. Bu aktörlerin ortak amaçları genelde Avrasya'nın yeniden şekillendirilmesinde öncü rolünü üstlenmek ve özellikle de bölgenin kaynaklarının üretimi ve pazarlanmasında önemli bir role sahip olmaktır. Bu yönde yeni politikalar izlenmekte, yeni pazarlık kartları bulunmakta, yeni ortaklıklar, teşkilatlar ve gruplaşmalar oluşmaktadır. Örneğin Türkiye kültürel ve etnik bağlarına dayanarak bölge ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken İran, Rusya ve Çin coğrafi, ekonomik ve siyasi avantajlarını kullanmaktadırlar (Bal, 2004, 609).

Büyük devletlerin Türkistan bölgesine nüfuz etme konusunda sergilediği rekabet, bölge ülkeleri tarafından da dikkatle izlenmektedir. Nitekim Kazakistan parlamentosunda 18 Şubat 2005 tarihinde yaptığı "ulusa sesleniş" konuşmasında bu konuya da değinen Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Avrupa Birliği gibi Orta Asya Devletleri Birliği'nin de kurulması önerisini tekrarlayarak şunları söylemiştir:

"Küresel ekonomide büyük pazarlar önemlidir. Bölgemizde büyük devletlerin ekonomik üstünlük sağlamak için yoğun bir rekabete girdiğini gözlemliyoruz. Bizim bu küresel sorunla ilgili olarak kendi duruşumuzu belirlememiz gerekmektedir. Şimdi, bizim önümüzde iki seçenek var: ya eskisi gibi dünya ekonomisinin ebedi hammadde kaynağı olarak kalacağız ve yeni bir imparatorluğun gelişini bekleyeceğiz ya da Orta Asya bölgesinde birlik sağlama konusunda ciddi girişimlerde bulunacağız. Ben bunların ikincisini teklif ediyorum.

Bu birliğin kuruluşu ülkelerimizin istikrar ve gelişmesinin, ekonomik ve askeri-siyasi bağımsızlığının yolunu açacak, böylece de bölgemizin dünyada saygınlık kazanmasını sağlayacaktır. Ancak bu şekilde, güvenliğimizi temin etmiş olarak terörizm ve ekstremizme karşı etkin mücadele yapabileceğiz. Yalnızca böyle bir birlik bölge halkının ihtiyaçlarına cevap verebilecektir.

Ben Orta Asya Devletleri Birliği'nin kurulmasını öneriyorum. Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan arasındaki ebedi dostluk antlaşması bu birliğin sağlam temeli olacaktır. Bizim ekonomik çıkarlarımız da, tarihi ve kültürel köklerimiz de, dilimiz ve dinimiz de, ekolojik sorunlarımız da ortak. Avrupa Birliği'ni kuranlar belki de

benzeri ön şartları, ancak hayal edebilmişlerdir. Biz ekonomik entegrasyonu gerçekleştirmeli, ortak pazar ve ortak paraya geçmeliyiz. Ancak bu şekilde atalarımızın özlem duyduğu birliği yerine getirmiş olacağız. Önce Çar imparatorluğu, daha sonra Stalin yönetimi bu birlikten endişe ettiler. Stalin'in milliyetler politikası çerçevesinde bölgemizi ulusal yönetim birimlerine ayırdılar. Bu "böl ve yönet" politikasıydı. Şimdi bölgenin eşit haklara sahip halkları olarak bizlerin, bundan sonra gelecek nesillere yeni ve olması gereken bu yolu göstermemizin zamanı gelmiştir." (Bakıtulı, 2005).

Nazarbayev'in Orta Asya Birliği'nin kurulması önerisinin gerekçeleri konusunda Kazakistan Dışişleri Bakanı Kasımcomart Tokayev de açıklamalarda bulundu. Bununla ilgili olarak Tokayev şunları ifade etmiştir:

"Orta Asya birliği gerçekleştiği takdirde, bölge ülkeleri yakın gelecekte birçok stratejik kazanımlar elde edebilirler. Örneğin, milli çıkarlarını temel alan iç ve dış politikalarını etkin bir şekilde uygulama imkanlarına sahip olabilirler; rekabet güçlerini arttıracak yeni araçlar temin edebilirler ve ulusal ekonomilerinin gelişmesi için uygun dış şartlar oluşturabilirler.

Orta Asya bölgesi 50 milyon civarındaki nüfusuyla büyük bir pazara sahiptir. Her ülkenin ekonomisi farklı şekilde gelişir. Bazıları hızlı, bazıları da yavaş olmak üzere. Ancak, komşu ülkelerin değişik şartlar altında yaşaması, halkın yakınlaşmasına yardımcı olmayacaktır. Aksine bunun ters etki yapması da söz konusudur." (Beysenulı, 2005).

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Orta Asya Devletler Birliği'nin kurulması konusundaki bu son önerisine bölge ülkeleri genel olarak olumlu tepki verdiler. Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov ve Kırgızistan Devlet Başkanı Askar Akayev Orta Asya Devletler Birliği çağrısına evet dediler. Liderler zengin doğal kaynaklara sahip Türkistan bölgesinin emperyalist ülkelere yem olmaması için birlikte hareket etmenin kaçınılmaz olduğu görüşünde birleştiler (Yeni Çağ, 2005). Öte yandan Tacikistan da bu meselenin cumhurbaşkanları düzeyinde ele alınarak, değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan bir açıklamada bulundu (Beysenulı, 2005).

VII. Türkistan Birliğinin Önündeki Engeller

Türkistan Cumhuriyetleri bugün hangi sahada olursa olsun birlik içinde olmak ve birleşmek zorundadırlar (Töle, 1992). Türkistan Cumhuriyetlerinin bir birlik oluşturması her açıdan bütün cumhuriyetlerin lehine olan sonuçlar doğuracaktır. İşbirliğinin ortaya çıkaracağı avantajların bölge insanı tarafından idrakine varılması 1920'li yıllarda Turar Riskul (ov) ların, Mustafa Çokayların ve Zeki Velidi Toganların önerdiği Türkistan birliğinin sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Ancak uluslararası menfaatler açısından bu şekildeki birlik bazı devletlerin işine gelmeyecektir. Bu bakımdan birliğin gerçek manada oluşumunu engellemek için birtakım senaryolar ve baskılar ortaya çıkacaktır. Mesela böyle bir birliğin pantürkist yaklaşım olduğu her zaman kullanılan bir baskı aracıdır.

Zira Doğu-Batı Almanya'nın ya da Güney-Kuzey Yemen'in birleşmesi, AB'liğinin, NAFTA'nın vs. birliklerin oluşumu gayet normal karşılanırken, Türklerin bir birlik oluşturması hiçbir surette normal karşılanmamaktadır.

Böyle bir birlik Rusya'nın bu cumhuriyetler üzerindeki etkinliğini azaltacağından en şiddetli tepki ve baskı kuşkusuz öncelikle Rusya'dan gelecektir.

Türkistan Birliğinin oluşumunu engelleyecek politikalar yoğun bir şekilde sürdürülmektedir. Özellikle yüzyıllardır birlikte yaşayan dillerinin Farsça olması dışında bölge halkından hiçbir farkı olmayan Tacikler, Türkistan Birliği olduğu takdirde varlıklarını kaybedecekleri iddialarıyla karşı karşıya bırakılmaktadırlar. Aynı şekilde buna benzer iddialar ve propagandalar Kırgız ve Türkmenler için de yapılmaktadır. Nitekim Türkistan Birliğiyle Kırgız ve Türkmenlerin Özbek ve Kazakların hegemonyası altına girecekleri ileri sürülmektedir. Özellikle birliğin tesis edilmemesi için Türkmenler üzerinde yoğunlaşan propagandalardan bir tanesi de, Türkmenlerin yakın zamanda Orta Asya'nın Kuveyt'i olacağı dolayısıyla birliğin içerisinde yer almasının zenginliklerini başkalarıyla paylaşacağı anlamına geleceği propagandasıdır. Maalesef, bu propagandalar zaman zaman etkisini göstermektedir. Bugün Türkmenistan bölgesel işbirliği anlaşmalarının çoğunun dışında kalmaktadır (Olcott, 2003b, 9).

Bu birliğin önündeki engellerden en önemlisi Türkistan Cumhuriyetleri liderlerinin duygusal yaklaşımlarıdır. Nitekim cumhuriyetler arasındaki en ufak anlaşmazlıklar sınırların kapatılması ya da birbirlerinin ihtiyaç duyduğu kaynakları kesmeleri veya sınırlama getirmeleriyle neticelenmektedir. Nitekim 1994 yılında fiyat anlaşmazlığı nedeniyle Özbekistan Kırgızistan'a gaz satışını durdurmuş, buna mukabil Kırgızistan da Özbekistan'dan geçen nehirlerin sularını barajlara daha fazla yönlendirerek Özbekistan'ı su sıkıntısına sokmuştur (Green, 2001, 1153-1160).

Sonuç

Sonuç itibarıyla her türlü engelleme ve olumsuz propagandalara itibar etmeden Türkistan Birliğine doğru yürümek her bir cumhuriyet için büyük yararlar sağlayacaktır. Dil, din ve soy birliğinin yanı sıra bu cumhuriyetlerin kültürel, yapısal ve kurumsal benzerlikleri paylaşmaları birliğin oluşumunda büyük avantajlar ortaya çıkarmaktadır (Gleason, 2001, 168). Ayrılıkçı hareketlerin faturasını yüzyıllarca işgal altında kalarak ödeyen bölge insanının geçmişten dersler çıkararak gerçek bir birlik oluşturmaları, ekonomik faydalar yanında ebediyete kadar hür ve bağımsız yaşamlarının teminatı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmer, Munis; "Orta Asya'da Su Kaynaklarının Kullanımı: Güney Asya Ülkeleri için Dersler", *Avrasya Etüdleri*, Sayı:15, 1999, s. 97-120.
- Allison, Roy; "Strategic reassertion in Russia's Central Asia Policy", *International Affairs*, 2004, Vol. 80 No. 2, S. 277-293.
- Anderson J.; *The International Politics of Central Asia*, New York, 1997.
- Andican Ahat; *Değişim Sürecinde Türk Dünyası*, Emre Yayınları, İstanbul, 1996.
- Aslund, Anders; "Sizing Up the Central Asian Economics", *Journal of International Affairs*, Spring 2003, Vol. 56, No. 2, S. 75-87.
- Bakıtlı, Aybın; "Elbası Ortalık Aziya Memleketterinin Odağın Quruvdı Usındı", *Kaz-Akparat*, 18.02.2005, <http://www.inform.kz/txt/showarticle.php?lang=lat&id=112190>
- Bal, İdris; "Avrasya'da Şanghay İşbirliği Örgütünün Yükselişi: Yeni Büyük Oyun Etkili Bir Araç mı?", İdris Bal (edt.), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, Ankara, 2004, Nobel Yayınları, içinde, S. 605-640.
- Beysenuli, Berik; "Bastamanı talqılav üşin Başsıların Beyresmiy Kezdesüvi Mümkün be?", 25.02.2005, <http://www.aikyn.kz/print.php?lan=kazi&d=166&pub=1108>
- Clarke, Michael; "Xinjiang and China's Relations with Central Asia, 1991-2001: Across the 'Domestic-Foreign Frontier'?", *Asian Ethnicity*, June 2003, Vol. 4 No. 2, S.207-224.
- Doriand, Abbosovich U., Tonkpy M., vd.; "Energy in Central Asia and Norwest China: Major trends and opportunities for regional cooperation", *Energy Policy*, 1999, No. 27, S. 281-297.
- Egemen Kazakistan*, 28.03.1998.
- Fedenko, P.; "Pekin-Moskova", *Dergi: Sovyetler Birliği'ni Öğrenme Enstitüsü*, 1969, No. 56, S. 3-15.
- Galay, N. ; "Sovyet Türkistan'ın Jeopolitik ve Stratejik Önemi", *Dergi: Sovyetler Birliği'ni Öğrenme Enstitüsü*, 1969, No. 55, S. 3-20.
- Gleason Gregory; "Foreign Policy and Domestic Reform in Central Asia", *Central Asian Survey*, 2001, 20 (2), s. 167-182
- Green, David Jay; "Regional Cooperation Policies in Central Asia", *Journal of International Development*, 2001, No. 13, S.1151-1164.
- Halk Kongresi*, 29.6.1993.
- Hayit, Baymirza; "Bugünkü Sovyetler Birliği'nin Dış Siyasetinde Türkistan'ın Önemi", *Dergi: Sovyetler Birliği'ni Öğrenme Enstitüsü*, 1970, No. 61, S. 37-50.
- Hayit Baymirza, "Türkistan Nedir?", *Türkistan Dergisi*, Sayı:1, 1988, s.3-11.
- Hayit Baymirza, *Türkistan Rusya ile Çin arasında*, İstanbul, 1975.
- <http://www.herald.kz/dn/13.htm>
- Kesici, A. Kayyum; "Türkistanlı Bolşevik Lider Turar Rıskul (ov)'un Pantürkizm ve Kemalizm İdeali", *Bilgi ve Bellek: İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi*, 2004, Sayı 2, S. 211-221.
- Kırimal, Edige Mustafa; "Sovyet Türkistan'ında Milliyetçilik", *Dergi: Sovyetler Birliği'ni Öğrenme Enstitüsü*, 1965, No. 41, S. 3-21.

- Koyçumanov T., Bobuşev T., "Sovyet Sonrası Orta Asya Geçiş Ekonomilerinin Sorunları ve Entegrasyonun Geleceği", *Türkler*, Cilt.19, 2002, Ankara, s.15-23.
- Koygeldiyev, Mambet ; *Alaş Kozğalı*, Almatı, 1995, "Sanat" Baspası.
- Legvold, Robert; "Great Power Stakes in Central Asia", Robert Legvold (edt.), *Thinking Strategically: The Major Powers, Kazakhstan, and the Central Asian Nexus*, 2003, Cambridge Massachusetts, American Academy of Arts and Sciences, içinde, S. 1-38.
- Lipovsky, I.P. ; "Central Asia: In Search of New Political Identity", *The Middle East Journal*, Spring 1996, Vol. 50, No. 2, S. 211-223.
- Oktay, A.; *Türkistan'a Dair Bazı Cereyanlar Hakkındaki Görüşlerimiz*, İstanbul, 1952.
- Olcott M.B.; *Central Asia's New States: Independence, Foreign Policy and Regional Security*, (Washington DC : United States Institute of Peace Press), 1997.
- Olcott, Martha Brill; "Shifting Sands in Central Asia", *Helsinki Monitor*, 2003, Vol. 14 No. 3, S. 189-202.
- Olcott M.B., "Taking Stock of Central Asia", *Journal of International Affairs*, Spring 2003, Vol.56, Issue 2, s. 3-17.
- Olcott M.B., Aslund A. Ve Garnett S.; *Getting It Wrong:Regional Cooperation and the Commonwealth of Independent States*, (Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace), 1999.
- Oraltay, Hasan; *Alaş: Türkistan Türklerinin Milli Parolası*, İstanbul, 1973, Büyük Türkeli Yayınları.
- Salisbury, Harrison E. ; *Krieg zwischen Russland und China*, Frankfurt (Main), 1970.
- Spechler M.C., "Regional Cooperation in Central Asia", *Problems of Post-Communism*, November/December, 2002, s.42-47.
- Süleymenov, C. ; "Turar cane Şerhan", *Akıykat*, 1992, No. 9, S. 58-59.
- Talipov F.; "Nationalism as a geopolitical phenomenon: the Central Asian case", *Central Asian Survey*, Vol.20, No:2, June 2001, s.183-194
- Tekiner, Süleyman; "Sovyet Türkistan'ı ve Müslüman Doğu Memleketleri", *Dergi: Sovyetler Birliği'ni Öğrenme Enstitüsü*, 1969, No. 56, S. 16-33.
- Togan, Zeki Velidi; *Türk Türkistan*, İstanbul, 1960, Toprak Yayınları.
- Töle, Murat; "Türkistan Konfederasyonu", *Cas Alaş*, 12.05.1992.
- Vvedenskiy, G. ; "İdil-Ural Azerbaycan ve Türkistan'da Petrol İstihali", *Dergi: Sovyetler Birliği'ni Öğrenme Enstitüsü*, 1965, No. 39/40, S. 40-51.
- Vvedenskiy, G.; "Sovyet Türkistan'ı Sanayiinin Başta Gelen Şubeleri", *Dergi: Sovyetler Birliği'ni Öğrenme Enstitüsü*, 1969, No. 57, S. 53-63.
- Yeni Çağ*, 14.03.2005.
- Zardykhhan Z.; "Kazakhstan and Central Aisa: Regional Perspectives", *Central Asian Survey*, Vol 21, No:2, June 2002, s.167-183.